

valuable attempt to dwell on truth in order to escape from relativism as he said, however, being public-spirited as one element of truth might mean populism and lead to ignoring the public-spirited ideologies like racism.

In the practices of the media, he is concerned about the institutional practices associated with the production and consumption of media texts. In this chapter, he also addresses the sociocultural context as a dialectic element which shapes discourse practices in important ways and is itself cumulatively shaped by them.

"Critical Analysis of Media Discourse" is an extension of this dialectical language conception as socially shaped and socially constitutive. Fairclough develops two analytic concepts: Communicative events and the order of discourse. Analysis of communicative events is the analysis of the three dimensions of that event; text, discourse practice (the processes of text production and text consumption in a narrow sense and , institutional practices in a wide sense) and socio-cultural practice. Discourse practice conceptualisation as a mediating process between the text and socio-cultural practice helps to perceive the issue in a totality and thus provides a useful analytic device. In Fairclough's schema, discourse and genre constitute the order of discourse. A genre is a use of language associated with and constituting part of some particular practice and can be described in terms of their organisational properties. With order of the discourse he focuses on how communicative events are chosen and chained together, how text is transformed along chains.

In chapter five, Fairclough elaborates on intertextuality and the news by analysing some sample texts from three aspects which are helpful for the intertextual analysis of media. With the analysis of discourse representation he analyses how the speech and writing of others are embedded within media texts. In generic analysis of discourse types, he compares different theories of genre. Also, in this chapter, he covers analysis of narrative and other types of discourse like activity, type, mode and voice.

In "Representations in Documentary and News", he focuses on the linguistic analysis of texts with the representation dimension using Halliday's framework. He considers the structure of clauses, their combination and sequencing, local coherence relations and global text structure.

Chapter seven is about identity and social relations in media texts. He analyses some extracts from broadcast programmes by focusing on what kind of identities are set up for reporters, audiences and various other participants and how the relationships between them are constructed.

In chapter eight, Fairclough analyses two television programmes called Crimewatch and 999 on the basis of the nature of the discourse practice. He focuses upon the ways genres, voices and discourses are articulated specifically the relationship between the "ordinary" people's discourse and official discourse, the voices of the police and journalists..

Chapter nine is a particular analysis of the order of the discourse. The author develops his framework with some elements that have been derived from Bourdieu's ideas about political discourse. Finally, he lists some questions, which contains the issues discussed through the book, to be answered of a text by the students of media and language.

Media Discourse is a very helpful, comprehensive and encompassing guide for researchers who want to analyse media discourse. It addresses a wide range of readers since he articulates different disciplines and theoretical approaches. The author's emphasis is not only on text in an isolated way, rather it is in a dialectic relationship with its context with the production and consumption dimensions. This is one of the few books which try to make a link between the issues of ideology and discourse in an articulated framework. *Media Discourse* also is a valuable book on text in terms of its holistic approach especially for researchers in the media field where there is increasing interest in "reception" in itself.

Öküzün A'sı: Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi

Barry Sanders (1999) Çev., Şehnaz Tahir, İstanbul: Ayrıntı. 236 sayfa.

Funda Başaran

Bilgisayar teknolojisi, ilk uygulamaların yapıldığı 1940'lı yıllardan bu yana tüm bir yaşamı sardı, bütün gündelik pratikleri etkisi altına aldı. Önceleri sadece kompleks hesaplar ve mantıksal akıl yürütmeler bilgisayarlarda yapılıyordu, bugün ise bilgisayar teknolojisi ile, telekomünikasyon ve enformatik teknolojilerinin yakınsaması sonucunda oluşan ağlar üzerinde tüm insanlararası iletişim biçimleri içiçe geçti. Hizmetler düzeyindeki yakınsama ise, uçak rezervasyonundan, bankalar arası işlemlere, elektronik fon transferinden, elektronik yayıncılığa, elektronik kütüphanelerden, elektronik ticarete ve hatta elektronik sınıflara kadar pek çok alanda bu yeni teknolojilerin yoğun bir biçimde kullanılmasını ve bu kullanım biçimlerinin giderek geliştirilmesini beraberinde getirdi.

Teknolojik gelişmenin eğitim alanına uygulanması, okuma-yazma öğrenmenin geleneksel yöntem ve biçimlerinin değişmesine neden oldu. Teknolojik değişime bağlı olarak okur-yazarlık yeniden tanımlanırken, iki tür eğilim de farklı düzeylerde uygulamaya konuluyor. Birincisi, bilgisayar destekli eğitim programları ile birlikte ortaya çıkan çoklumedya ortamında öğrenciye sunulan dersler, yani öğretmenlerin giderek bilgisayar programlarının rehberi haline gelmesi, öğreticiliğin ise bilgisayarlara kalması. İkinci eğilim ise, günümüz toplumunda artık okuma yazma bilmenin yeterli olmayacağı düşüncesinden hareketle ilkokulların okuma yazma ile birlikte çocukların bilgisayar kullanabilme yetilerini arttırmaya dönük bir eğitim programını uygulamaya başlamaları.

Gündelik yaşamın bu denli bilgisayarlaşmasına, pek çok eleştiri getirilmekte. Ancak, Walter Ong, "Sözlü ve Yazılı Kültür" isimli kitabında, günümüzde bilgisayarlara getirilen eleştirilerin Platon tarafından yazıya getirilen eleştiriler ile aynı olduğunu ortaya koymakta ve Platon tarafından yazıya getirilen insanı olmaması, insan zihninin ürününü zihnin dışında kurması, bir nesne, imal edilmiş bir ürün olması, edil-

genliği, gerçekdışılığı ve kendi yapay dünyasına kapalılığı eleştirilerinin bilgisayar için geçerliliğini göstermektedir (98). Ong, aynı eleştirilerin bir ölçüde matbaa için de geçerli olabileceğini anımsattıktan sonra "Yazı, matbaa ve bilgisayar, sözün büründüğü teknoloji çeşitlerinden başka bir şey değildir" (100) diyerek, sözün teknolojileşmesi sürecinde yazı ile bilgisayar farklı uğraklar olarak tanımlanmaktadır.

Oysa Barry Sanders, *Öküzün A'sı* isimli kitabında, sözün teknolojileşmesi sürecinin günümüzdeki uğrağı olan bilgisayarı ve sadece bilgisayarı değil neredeyse tüm teknolojileri sözlüğe yoketmiş ve dolayısı ile okur yazarlığı da engellemiş olmakla suçluyor. Teknolojinin günlük yaşamdaki etkilerinin, insanlığı karanlık bir sona doğru, şiddetin başlıca kendini ifade aracı olarak kullanıldığı bir okur yazarlık sonrası sürecine doğru hızla sürüklediğini iddia ederek, bunun ipuçlarını sunuyor.

Sanders'e göre, teknoloji Amerikan toplumunu koyu bir cehaletin kıyasına getirmiş durumda ve sokak çetelerinden, arkadaşlarının ve öğretmenlerinin üzerine otomatik silahlarını boşaltan okul çocuklarına kadar Amerikan toplumunda işlenen bir çok suçun temel sorumlusu teknoloji. Kitabın ikinci başlığı *Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi*. Sanders hem yazılı kültürün yokluğunu, hem de şiddetin yükselişini teknoloji dolayısıyla sözlüğün yokluğuna bağlıyor. Sanders için bu iddianın temelinde, sözlükle okur yazarlık arasındaki bağlantı var.

Öncelikle kitabın adı üzerinde durmak gerekiyor. Kitabın Türkçe ismi, ne yazık ki, sadece polise meraklılarına Kinsey Millhone (İftiranın İ'si, Cerilimin G'si vs.) polisyelerini hatırlatıyor; diğer okurlar için ise hiçbir şey ifade etmiyor. Oysa, Sanders için kitabın kendisi kadar, ismi de bir sözlüğe geri dönüş çabasını yansıtmakta:

Kitabın adında alfabenin ilk harfini, A'yı kullanıyorum. İlk haliyle, Fenike yazı sisteminde alef denen A harfi, bugün bildiğimiz A'nın yan yatırılmış biçimiydi ve inek ya da öküzü temsil ederdi. (Alef fenike dilinde "öküz" demektir.) A, Fenikeliler için sesli harf değildi, bir nefesi simgelerdi. Küçük bir çocuktan "ox" sözcüğünü yazmasını isterseniz, büyük bir olasılıkla sözcüğün fonetik

okunuşundan yola çıkarak "ax" diye yazacaktır. Sözellikte imla hatası olmaz ve bu kitap, sözelliğe geri dönme çabasını yansıtır. Ben de kitaba yakışacağını umduğum adı buldum: Öküzün A'sı (12)

Sanders her ne kadar kitabında sözelliğe geri dönüş çabasından bahsetse de, teknolojinin kurbanı olan çete üyesi çocukların birbirlerine öyküler aracılığıyla bağlandıklarını ve bu öykülerin birer söyleneceye dönüşerek toplumsal dokuyu ördüğünü (167-169) anlatırken, okur yazarlık öncesi döneme yani Ong'un tanımıyla "birincil sözlü kültüre" (18) yeniden dönüldüğünü de iddia etmiş oluyor. Okur yazarlık sonrası karanlık döneme dair tanımını temel eksenini tüm toplumun çeteler gençliği gibi davranmasının (171) oluşturduğu dikkate alındığında, Sanders'in geri dönmeyi istediği sözelliğin (kendisi böyle bir ayırım yapmıyor olsa da) okur yazar toplumların sözelliği, yani okur yazar toplumlarda, çocukların okuma yazma öğrenmeden önce deneyimledikleri sözellik durumu olduğu ortaya çıkıyor.

Sanders öncelikle, okurlarını benlik kavramı üzerinde düşünmeye çağırıyor ve benlik düşüncesinin "okuma yazma potasında gelişmiş olduğunu" (10) savunuyor. Böylece insan okur-yazarlığın ürünü haline geliyor ve kitabı giderek daha az çekici bulan bir yeni nesil ise "toplumsal ve düşünsel bir kurgu olarak ortaya çıkan" (10) benlikle birlikte insanlığın da yokolmasının habercisine dönüşüyor. Kitabın yazılmış olması iki temel nedene dayanıyor: birincisi insanlığın yokolduğu bu yeni dünyanın tanınlanması, ikincisi ise, bir çağrı: bu karabasana son vermek için, benliği yeniden yakalamayı sağlayacak bir dizi önlemin, yeni bir stratejinin uygulamaya konulmasının çağrısı...

"... İnsan alet kullandığı için değil, söz sayesinde insan haline geldi." diyen Nadine Gordimer'e atıfla, modern insanın varoluş temeli okur-yazarlık olsa da, okur yazarlığın ortaya çıkışının temelini söz olduğu, hatta insanların okuma-yazma ile hiç bir temasının olmadığı ilk sözellik dünyasının sözlü kültürünün bu temeli oluşturduğu mantığı kitabın tüm temel izleğini belirliyor. Sanders, öyküler ve öykü anlatıcılara ilişkin son derece canlı anlatımlar ve ilk sözellik dünyası ile okuryazarlık döneminin algılama süreçlerine ve alım-

lama organları olan göz ve kulağın işlevlerini yerine getirme biçimlerine ilişkin tanımladığı düşündürücü farklılıklar ile, sözün insanı toplumsallaştırdığını, yazının ise "benmerkezci ve soyut bir dünyaya" (39) yerleştirdiğini ortaya koyuyor. Ancak bir bütün olarak tüm bu karşılaştırmaların ve anlatılanların konusu olan sözellik, "okur-yazarlığın içinde biçimlendiği, dış hatlarının belirlendiği" (41) bir çerçeve olmaktan başka bir değer taşıyormuş gibi görünüyor.

Sanders, tüm kültürlerin önce bir sözellik aşamasından geçtikten sonra okuryazarlık aşamasına gelmeleri gibi, her insanın da çocukluğundan başlayarak bu binlerce yıllık tarihsel deneyimi yaşamaması gerektiğini ve bunun yaşanmamasının Amerika Birleşik Devletleri'nde liseyi terkeden öğrencilerin oranının %40'lara yaklaşması ve okuma sınav puanlarının giderek düşmesi gibi sonuçlara yol açtığını iddia ediyor. Bunun temel sorumlusu ise öncelikle televizyon ve çocuklarına gece yatmadan önce masal okumak yerine televizyon başında uyuya kalmalarına izin veren anneler olarak beliriyor. Çocukların okuryazar bireyler haline gelmesinin temelinde bulunan sözellik dünyasının baş aktörü olarak annenin tanınması (96), kadınların okur yazarlığın tarihine geç katılması olmalarına dayandırılıyor ve Sanders'e göre annesinin yanında büyümeyen bir çocuğun sözelliğe, dolayısıyla da okuryazarlığa sağlam bir başlangıç yapması imkansız hale geliyor. Üstelik bu süreç, emzirme ile başlatıldığından, kadının geleneksel rollerinden özgürleşmesinin temel araçları, ekonomik özgürlük için çalışması, evden özgürleşmek için gereksinim duyduğu biberon ve ana okulu ve tabii ki bunların gerçekleşmesine neden olan teknolojik gelişmeler, bir felaketin nedenlerine dönüşüyor (180-200).

Yazı, sözü söyleyeninden, bilineni bilenden ayırmakla ilk bakışta korkunç bir sakuncaya neden olmuş gibi görünse de, "sözellikte mümkün olmayan" (70) eleştirel çözümleme ve özbilincin temeli olarak karşımıza çıkıyor. Böylece sözle söyleyeni, bilineni bileni arasındaki boşlukta Batı uygarlığı ve bireyleştirilmiş bilinç yeşeriyor. Anlatılan okur-yazarlık tarihi, aynı zamanda yaşamların metinselleşmesinin de tarihi olarak tanımlanıyor ve fiziksel ve biyolojik çevresinden ayrılan birey özgürleşiyor. Oysa ABD'de yetişen bir kitabı okumaktan aciz yeni nesil, okuryazarlığın tüm

bu özelliklerini taşımak bir yana, okuma-yazma öncesi dönemin insanları kadar avantaja bile sahip değiller ve Sanders'e göre ancak post-cahil gibi yeni bir kategori ile (78) tanımlanabilecek durumdadır. Bu yeni post-cahillerin iyileştirilmesi ise, "tüm düşselliğine, tüm uçuculuğuna ve tüm görünmezliğine karşın insan sesinde yatıyor." (81) İnsan sesine yeniden dönmek, öncelikle herkesin okur-yazarlığın değerini anlamasını gerektiriyor. Okuryazarlığın tanımının kökten değiştirilmesi ve okuma-yazma öğrenme sürecinin "annesinin memesini emen bebeğin ağzında" (224) başlatılması en önemli gereklilik olarak sunulurken, teknolojinin yarattığı hasarlara karşı da, tek koruma "yaratıcı düş gücü" (229) olarak tanımlanıyor.

Sanders tüm iddialarını, tarih, antropoloji, psikoloji ve edebiyatı harmanlayarak ve istatistiksel veriler sunarak provakatif bir biçimde savunuyor. Sözelliği yokeden, başlangıçta sadece TV, Video, bilgisayar gibi insanların giderek daha fazla vaktini alan iletişim ağırlıklı teknolojiler gibi görünse de, Sanders'in sözelliği bebeğin emzirilmesi süreci ile bağlantılandırması ile birlikte, buharlı makinelerden itibaren tüm teknolojileri hedef alan bir suçlama ile karşı karşıya olduğumuzu anlıyoruz. Sanders'e göre, sözlü iletişimin gerektiği gibi olmadığı koşullarda, okuma yazma öğrenmek de imkansızlaşıyor. Çünkü, ona göre "...sözellik, bizi okuryazarlık dediğimiz yapıya hazırlar, bu yapı için gerekli ve sağlam bir temel sağlar."

Elbette Sanders'in çocukların okur yazarlık dünyasına girmeden önce güçlü bir sözel temele ihtiyacı olduğu düşüncesine katılmamak olanaksız. Ancak, çağımızda sözelliği sağlam bir şekilde gelişmemiş çocukların varlığının sorumluluğunun teknolojiye yüklenmesi, teknolojinin içinde geliştiği toplumsal, ekonomik ve politik koşullardan soyutlanarak adeta kişileştirilen ve toplumsal bir yapıntı olma özelliğinden sıyrılan ele alınışıyla birlikte kitabın en temel sorununu oluşturuyor.

Sanders'in diğer iddialarında da ilk bakışta göze çarpan ciddi sorunlar var. Örneğin doğumdan sonra evlerinde kalmayan, çocuklarını emzirmeyen ve onlarla konuşarak sözelliğe doğru bir giriş yapmıyan annelerden söz ederken, babaları unutuyor. Bu bir yana bırakılsa da, anne ve babaların

neden çocuklarının yanında olamadıkları, onların çocuklarını bakıcılara ya da ana okullarına terk etmelerine neden olan koşullar tamamen göz ardı ediliyor. Okur yazarlık dünyasının tamamen dışında kalan çete çocuklarının tamamının parçalanmış ailelerden geldikleri tesbiti yapılmasına rağmen ne ailelerin parçalanmasına neden olan koşullar üzerinde duruluyor; ne de irksal sorunlar, ekonomik ve toplumsal eşitsizlikler çözümlemeler tarafından içeriliyor.

Bir diğer soru işareti ise, yazılı metinlerin sözü sabitleştirmiş olmasına rağmen, elektronik metinlerin söze tekrar derinlik ve hareketlilik kazandırdığına ilişkin son zamanlarda ortaya atılan iddialar ve hiper metin tartışmaları düşünüldüğünde ortaya çıkıyor. İnternet'in sağladığı World Wide Web'de tarama yaparken bazen bir tek kavramın ya da ismin ardından, o konuda elektronik ortama aktarılmış tüm metinlerde dolaşmamızı sağlayan hiper metinlerin, belki zaman kaybına neden olduğu söylenebilir. Ancak, Sanders'in iddia ettiği gibi tembelliğe neden olduğunu (132) söyleyebilmek mümkün görünmüyor.

Sanders'in anlattıklarından geriye, ilgi çekici öyküler, sözelliğin ve okuryazarlığın tarihine ilişkin çarpıcı ayrıntılar ve Ursula K. Le Guin'in aynı konulu denemesinin başlığı olan "Amerikalılar Ejderhalardan Neden Korkar" sorusunu çağrıştıran bir soru kalıyor. Le Guin'e göre, aynı sorunsal, yani Amerika'da giderek daha az kitap okunması bütün bir kurmaca sanatının reddedilmesi ile ilgili ve bu da bir çok Amerikan özelliğiyle bağlantılı: püritenlik, çalışma ahlakı, her şeyden kar etme zihniyeti ve hatta cinsel değerler... (25)

Kaynakça

- Ong, Walter J. (1995). *Sözlü Kültür ve Yazılı Kültür*. İstanbul: Metis.
- Le Guin, Ursula K. (1999). *Kadınlar Rüyalar Ejderhalar*. İstanbul: Metis.